

Ilyen esetekben szükség volt az állomány és a szolgáltatások átszervezésére is.

A projekt keretében „könyves” beszélgetéseket szerveztek az iskolákban. A diákokat meg szeretnék tanítani arra, hogyan lehet beszélgetni a könyvekről, és bátorítják őket, hogy maguk is szervezzenek hasonló eseményeket. Továbbképzést, konferenciákat, szakmai napokat szerveznek a tanárok és az iskolai könyvtárosok számára. Elkészítettek egy útmutatót az iskolai könyvtárosok számára a könyvtár kezeléséről, az információkeresés és a szellemi munka technikájának oktatásáról. (Ez elérhető svéd nyelven is.) A projektben részt vevő iskolai könyvtárakat ráveszik, hogy a közkönyvtárakban használatos osztályozási rendet és rendezési elvet alkalmazzák a könyvek elhelyezésére a polcokon. Ezekben az iskolai könyvtárakban a legtöbb esetben olyan tanárok végezték a munkát, akiknek nem volt könyvtárosi végzettségük. Az ő képzésük is a projekt fontos feladata volt.

A projekt egy éve alatt 24 iskola könyvtára újulhatott meg a helyi önkormányzat és a könyvtár segítségével. De mi lesz a projekt végétével? Lesz vajon maradandó haszna az elvégzett munkának? Az önkormányzatoknak nincsen törvényi kötelezettségük modern iskolai könyvtárak fenntartására, ezért a helyi vezetés lelkesedésén és elkötelezettségén múlik, hogy a szűk költségvetés ellenére is tartanak-e fenn iskolai könyvtárakat a közkönyvtárak mellett.

A Bittis projekt nemzeti és helyi szinten is felhívta a figyelmet az iskolai könyvtárakra. A résztvevő iskolai könyvtárak modellül szolgálhatnak a többi iskola számára, és ez a könyvtári szektorra is hatással lehet, mivel új modelleket mutatott az együttműködésre. A projekt tapasztalatai sokban segíthetik az iskolai könyvtárak fejlesztési stratégiájának kidolgozását, és hozzájárulhatnak a modern és minőségi iskolai könyvtárak kialakításához Finnországban.

(Bognárné Lovász Katalin)

Munkafolyamatok és szolgáltatások

Állomány, állományalakítás

07/193

WARNER, David: Where does the money go? Rutgers University Library tracks reserve collection purchases = J.Access Serv. 3.vol. 2005. 3.no. 17-26.p. Bibliogr.

Mire megy el a pénz? A kötelezőirodalom-gyűjtemény beszerzéseinek elemzése a Rutgers Egyetem Könyvtárában

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Hatékony-ság; Költségelemzés; Költségvetés; Tankönyvgyűjtemény

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Az egyetemi könyvtárak arról híresek, hogy állományuk jórészt kihasználatlan: sok könyvet csak egy-két alkalommal vesznek kézbe, a művek zöme pedig mindig a polcon marad.

A könyvtári használatot elemzők közül a ma már klasszikus *Pittsburgh Study* néven ismertté vált (Kent, 1978) tanulmány foglalkozott először a használat kérdésével, és ebben fogalmazták meg a 80/20-as szabályt, vagyis hogy a kölcsönzések 80%-a az állomány 20%-ára esik. (Ez a szabály a folyóiratokra is érvényes.)

A tanulmány írója a *Rutgers University Libraries* (RUL) egyik részlegének, a kötelező irodalom

gyűjteményének (reserve collection) beszerzését elemzi a használat adatainak fényében, hogy megtudja, milyen költségráfordítással milyen eredményt érnek el az egy főre eső kölcsönzésben. (A kötelező irodalom beszerzése, amit a szervezetek előtt az oktatók kérésére végez a csoport, elsőbbséget élvez a könyvtárban.)

Egy Microsoft Access adatbázis segítségével követték nyomon a beszerzéseket, és a kölcsönzési adatokkal, valamint a könyvek szakterületi besorolásával – az LC 19 főcsoportja szerint – kombinálva dokumentálni tudták, mit és mennyire használnak a hallgatók, és milyen anyagi ráfordítás szükséges mindehhez. A kapott adatokat négy ábra szemlélteti:

- 1.: a beszerzett könyvek számát illetően vezet a természettudományok (62), második a nyelv-tudomány (52), harmadik pedig a társadalom-tudományok szak;
- 2.: a kölcsönzések számát nézve is első a természettudományok (630), második a társadalomtudományok (375);
- 3.: a ráfordítások nagyságát ábrázolja szakonként. A természettudományok, a nyelv- és irodalomtudomány és a társadalomtudományok beszerzésére fordították a legtöbbet;
- 4.: az egy kölcsönzésre jutó átlagköltségeket mutatja (4,17 és 36 dollár között).

További vizsgálódást igényelne – főleg az elektronikus dokumentumok megjelenésével – annak feltárása, hogy

- a kötelező irodalom használatában vannak-e különbségek a formátum szerint,
- jobban használják-e a tankönyveket, mint az elektronikus dokumentumokat,
- túl sokat költ-e az egyetem a kötelező irodalomra vagy sem,
- megengedheti-e magának az egyetemi könyvtár, hogy az oktatók igényeit kielégítse?

A jelenlegi elemzést célszerű 2-3 év múlva megismételni, hogy a kötelező irodalom gyarapításának esetleges negatív hatásait csökkenteni le-

hessen, és a rendelkezésre álló anyagi kereteket megfelelően használják fel.

(Murányi Lajos)

07/194

SILBERER, Zsolt - BASS, David: Battle for eBook mindshare: it's all about the rights = IFLA J. 33.vol. 2007. 1.no. 23-31.p. Bibliogr.

Res. francia, német, orosz és spanyol nyelven

Az e-könyvek beszerzésének nehézségei - sok múlik a jogi kérdéseken

Állománygyarapítás; Elektronikus könyv; Szerzői jog

Az egyik információforrás (idpf.org) szerint 2005-ben mintegy 11,8 millió dollár bevételen osztozott 18 kereskedelmi és tankönyvkiadó, 5242 e-könyv cím ellenértékeként. Más becslés szerint csak a felsőoktatásban mintegy félmillió e-könyv forrás használatos, ami az elsődleges kiadók, az „aggregátorok” és az adatbázis-forgalmazók számára évi 20 milliós bevételt jelent.

Ennek ellenére az egyetemi könyvtárak helyzete nem könnyű, hiszen az e-könyvek megrendelése során is több megoldás (az előállító saját rendszer, könyvforgalmazókkal integrált lehetőség, nyomtatott és e-változat együttes elérhetősége, kiadói ügynök, adatbázis-forgalmazó) között lehet, illetve kell választani. Hasonlóképpen több megoldás van a beszerzés tekintetében, ahol a legfontosabb döntés az előfizetés és az örökös hozzáférésre vonatkozó szerződés között van, majd az egy, illetve több párhuzamos használat között kell/lehet választani. Néhány további – a használat szempontjából fontos – megfontolnivaló:

- a letöltendő méret (a kért, esetleg több száz megabájt terjedelmű könyv letöltése hosszú várakozási időt jelenthet);
- a biztonság (másolás, nyomtatás lehetősége copyright-engedély nélkül);
- személyre szabás (könyvjelző, kiemelés stb.);

- egyedi vagy párhuzamos használhatóság; kereshetőség (a címé és a címen belül);
- hozzáférhetőség (látás-, hallássérültek számára, illetve szabványokhoz való alkalmazkodás).

Az e-könyv formában hozzáférhető tartalom folyamatosan növekszik, ám ez még mindig fiatal iparágnak számít, akár az e-folyóiratokkal összehasonlítva is. Mint bármilyen más elektronikus tartalom esetében, a könyvtárnak figyelembe kell vennie, hogy milyen gyakorisággal kerül sor a tartalom aktualizálására, milyen nyomtatott tartalom hiányozhat, illetve milyen egyedi tartalom található meg az e-könyvben, hogyan tudják az olvasók a tartalmat felhasználni, és milyen szellemi tulajdonjogok kötődnek az adatott tartalomhoz.

Tekintettel arra, hogy több jelentős szöveg, hang és mozgókép-kezelő kliens-technológia létezik (a Windows Media Playertől az Opera Browseren át a Palm e-Book Readerig), az e-könyv szabványosítása nem várható. A szabványos olvasó létrehozása a szoftvergyártók számára nem járna különösebb előnnyel.

Az mp3, mp4 és a Palm készülékek népszerűsége ellenére sem valószínű, hogy a Rocket eBook valamilyen leszármazottjának megjelenésével számolhatnánk. A készülék nem játszik fontos szerepet, annál is kevésbé, hogy a következő években a vezeték nélküli technológia teljes mértékben elterjed, a felsőoktatási kampuszok és a munkahelyek hamarosan vezeték nélkül is be lesznek hálózva. A kérdés sokkal inkább az, hogy ma nem minden technológia tudja a tartalmat megvédeni az illetéktelen használatától. A szellemi tulajdonjogok digitális kezelése (*Digital Rights Management*) még számos megoldandó kérdést hordoz az e-könyvekkel kapcsolatban.

Szemben azzal az e-folyóiratoknál megfigyelhető folyamattal, hogy egyre több a szöveges adatbázisoktól elkülönülő és csak a kiadónál elérhető kiadvány, az e-könyveket leginkább egyedileg összeállított gyűjteményekké kellene szervezni, ami az olvasóközönségtől (felsőokta-

tási vagy szakmai) és a költségvetéstől függ. Az igazi persze az e-könyvek teljes szövegű tartalomkészletekbe integrálása lenne, tárgyuktól és típusuktól függetlenül, amelyek bárhol is könnyen kereshetők.

Az e-könyv olvasó szoftverek legtöbbje ma nem keresésre orientált. Az olvasónak nincsenek meg azok a lehetőségei, amelyek egy nyomtatott könyv végigpörgetése, több könyv használata, vagy egy adatbázis használata során rendelkezésre állnak. Az e-könyv még mindig nagyon kötődik a nyomtatott modellhez, éppen úgy, ahogy az egyfelhasználós e-könyv sem más, mint a könyv kikölcsönzése-visszahozása. Miért ne lehetne az internet használhatóságának fokát elérni, 7 nap 24 órájában, szimultán módon hozzáférni az információkhoz, és lehetővé tenni egyszerre több felhasználó számára, hogy felfedezzék az információkat, és láthatóvá tegyék a tartalmakat bárhol, bármikor?

Egy e-könyvet az tesz sikeressé, ha értékes tartalma van, könnyen kereshető, könnyen olvasható és nézhető, kapcsolódik más adatokhoz (folyóirat-adatbázisokhoz, HTML-adatbázisokhoz, OPAC-okhoz) egyetlen felhasználói felületen keresztül. És ami a legfontosabb: sok olvasó által egyidejűleg használható.

(Mohor Jenő)

07/195

MEL'NIKOVA, L.P.: Est' li buduše u bibliotečnyh kollektorov? = Naučn.Teh.Bibl. 2007. 1.no. 61-67.p.

Van-e jövőjük a könyvtárellátóknak?

Könyvkiadás és könyvkereskedelem; Könyvtárellátó; Könyvvásárlás

Moszkvában az első könyvesboltok a 16-17. században nyíltak, és nagykereskedelmi raktárak is volt. 1917-ben a könyvkereskedelem az állami politika részévé vált. Míg a Szovjetunió szétesésekor 17 ezer könyvesbolt, 43 ezer könyvpavilon, 171 ezer könyvtárellátó működött, (együt-

tesen 364 ezer ember foglalkoztattak), 2006-ban 350 nagykereskedelmi vállalat volt, 6 ezer könyvesbolt, 20 ezer utcai árusítási pont. A legfontosabb láncszem a könyvesboltok, ezek általános kínálatúak vagy szakosítottak lehetnek.

Oroszországban a könyvtárak számát 130 ezerre becsülik. Legkiterjedtebb a Kulturális Minisztérium közkönyvtári hálózata, ide 9 szövetségi könyvtár, 282 központi könyvtár és mintegy 49 ezer városi közkönyvtár tartozik. A felső- és a középfokú szakoktatásban kb. 3 ezer, az általános középfokú oktatásban 67 ezer iskolai könyvtár működik. Az Orosz Tudományos Akadémia kutatóintézeteiben 375 könyvtár található, az ipari, közlekedési, hírközlési területen mintegy 3500, az orvostudomány és az egészségügy területén pedig 1500.

A könyvtárak gyarapítási forrásai a könyvesboltok és a közvetítő cégek, az előfizetési ügynökségek, valamint a kötelezpéldányok, a hazai és nemzetközi kiadványcsere. Különleges helyet foglalnak el a könyvtárellátók, történetük 1920-ig nyúlik vissza. Egységes hálózatuk az 1930-as években alakult ki. 1991-ben a tudományos és közkönyvtárak beszerzéseinek 20-80%-át közvetítették, az ország könyvtárainak 91%-át szolgálták ki. A könyvtárellátók között is voltak általánosak, amelyek főhatósági tartozástól függetlenül minden könyvtártípust kiszolgáltak, és szakosítottak. Feladatuk volt a könyvtárak ellátása a megrendelt új irodalommal, az állományok kiegészítése a korábbi évek kiadványaival, módszertani-bibliográfiai tanácsadás, a továbbított könyvek feldolgozása, könyvtártechnikai berendezések szállítása. A könyvtárak és a könyvtárellátók szerződéses viszonyban voltak egymással: a könyvtár megadta a gyarapítási keretét, és kötelezettséget vállalt a pénz átutalására, a könyvtárellátó pedig rendszeresen küldte az új kiadványokat, segített az elsődleges válogatásban. A könyvtárellátókat működtető könyvkereskedések kötelesek voltak a könyveket elsősorban a könyvtáraknak eljuttatni. Ez a rendszer 1991-ig működött, amikor megszűnt a könyvtárellátók

különleges státusza, és tisztán kereskedelmi szervezetekké váltak.

Az 1990-es évek elején a könyvtárak nem kapták meg a gyarapítási kereteket, és nem tudtak fizetni a könyvtárellátóknak. Az évtizedekig működő hálózat összeomlott, miközben a könyvtárak gyarapítására új kereskedelmi formációk alakultak. Közülük a legfiatalabb az INFRA-M cégcsoport könyvtári ügynöksége, amely az INFRA-M kiadvállalat és a MASTER-KNIGA könyvkereskedésre épül. Az INFRA-M cégcsoport tíz kiadóból és két könyvkereskedésből áll, évente 50 ezer címet forgalmaz. Az INFRA-M elektronikus kiadványokat is előállít, elsősorban szótárakat és kézikönyveket. Részt vesz a Megabiblioteka Rossii projektben, ennek keretében negyedévenként elküldi a könyvtáraknak a 150 legjobb kiadó újdonságait tartalmazó katalógust. A projekt keretében a könyvtárak kiadói áron vehetik meg a könyveket. A korszerű könyvkereskedelmet szolgáló projektek egyike a MASTER-KNIGA, amelynek keretében a korábban a kiadók által végzett feladatokat vették át, a terjesztést, tárolást, szállítást, számlavezetést stb. Az ügynökség a könyvtárakkal bizalmi elv alapján működik együtt. Bebizonyosodik, hogy a könyvtárak és a korszerű eszközöket használó könyvtárellátók együttműködésének van jövője.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Lásd még 189

Állományvédelem

07/196

DÜRING JORGENSEN, Jesper: The anatomy of a crime discovery after 25 years. A notable case of book theft and its detection = LIBER Q. 17.vol. 2007. 1.no.

Negyedszázados bűntényre derült fény a Dán Királyi Könyvtárban

Internetcím: <http://liber.library.uu.nl/>

Könyvlopás; Nemzeti könyvtár

Huszonnégy éve várt telefonhívást kapott 2003 szeptemberében a cikk szerzője, aki a dán nemzeti könyvtár munkatársa: a vonal másik végén a Christie's neves londoni aukciósház alkalmazottja arról tájékoztatta, hogy egy 1517-ben megjelent, a világon mindössze 2 példányban fellelhető spanyol mű egyikét tartja a kezében.

Nem csoda, hogy a szerzőnek azonnal a hetvenes évek rejtélyes könyvlopás-sorozata jutott az eszébe. Abban az időben számos ritka kiadványnak veszett nyoma, és a tolvajt – akinek kilétét negyedszázad alatt sem sikerült felfedni – csak a megszigorított biztonsági intézkedések térítették el a további károkozástól. Néhány percen belül beindult a gépezet: a könyvtárak, valamint a rendőri szervek hivatalos kapcsolatfelvételét követően bebizonyosodott, hogy a mű valóban a Dán Királyi Könyvtár tulajdona, akárcsak az a 15 kötet, amelyeket ugyanaz a magánszemély ajánlott fel eladásra.

Mire megoldást találtak a jogi problémákra (a műkincslopás büntethetőségének hatálya 10 éven belül elévül a dán törvények szerint, ezért magánváddal éltek az elkövetők ellen), a bajor feladó dán kapcsolatára is fény derült: a Keleti Gyűjtemény egykori vezetője, a 33 évig az intézményben dolgozó, időközben elhunyt könyvtáros rokonsága (özvegye, Németországban élő fia és menyje, valamint egy ír személy) került képbe. Mint kiderült, a „családi vállalkozás” az évek folyamán már közel 40 ritkaságot értékesített Londonban – az értük zsebre tett összeg pedig meghaladta a 415 ezer fontot (!). A német és dán rendőrség együttműködésének köszönhetően lezajlott akciók meglepő eredményt hoztak: a több helyszínen végrehajtott házkutatások során 1665 (!), feltűnően jó állapotú kötet került elő, persze az azonosításukra szolgáló jelzetek nélkül.

A bravúros nyomozás lezárultával hónapokig tartott a meglelt kötetek adatbázisba vétele, a tulajdonosok felkutatása. Ami az ügy tanulságait

illeti, ismét bebizonyosodott, hogy a meglapott intézmény többszörösen hátrányos helyzetbe került: a piacra került kötetek nagyon nehezen, vagy egyáltalán nem szerezhetők vissza. (Ez történt egy 1976-ban Párizsban árverésre bocsátott atlaszgyűjteménnyel: a dán fél hiába tudta bizonyosan, hogy az Koppenhágából származik, azonosító jelölések hiányában jogilag lehetetlenség volt bizonyítani az igazukat.) A könyvtár a nyomozás sikere érdekében nem fordulhat a nyilvánosságához (a médiát és a politikát egyébként is saját értékrendje vezérli). Érthetetlen módon erélytelen és eszköztelen továbbá a kulturális értékek illegális kereskedelmét akadályozni hivatott nemzetközi jogszabályi környezet, beleértve ebbe az aukciósházak ellenőrzését, pedig a lopott tárgyak nagy része előbb-utóbb itt bukkan fel. Angliában például hivatalosan csak bírósági végzéssel kötelezhető egy ilyen üzleti vállalkozás arra, hogy felfedje az eladó személyét. Amennyiben az ügyfél gyanút fog, és bejelenti, hogy visszalép, ezt büntetlenül megteheti.

Szakmai hozadéka is lett az esetnek. A könyvtári katalógusok általánosságban csupán annyit árulnak el egy dokumentumról, hogy az megtalálható-e a gyűjteményben, vagy sem, és ha igen, akkor hol. Ugyanakkor minimális figyelmet fordítanak a külső leírásra, ami viszont kulcsfontosságú tényező egy nyomozásban, és azt nehéz is szóban visszaadni (a rendőrséget kevésbé érdeklik a bibliográfiai adatok, a kötés színe, mintázata, aranyozása annál inkább). A Dán Királyi Könyvtárban ezért digitális galéria készült az értékes kötetek jellegzetes kötéséről, bélyegzőiről, jelzeteiről (*Royal Identification Marks*), amely ezentúl döntő lehet a vitás esetekben.

Ha sokat is kellett várnia a szerzőnek a Királyi Könyvtár kincseinek visszatérésére, azzal vigasztalódhat, hogy ma jóval kisebb az esélye hasonló bűntényeknek, mint negyedszázaddal ezelőtt.

(Vasbányai Ferenc)

07/197

AMARASIRI, Upali: Rising from the wreckage: development of tsunami-affected libraries in Sri Lanka = IFLA J. 31.vol. 2005. 4.no. 307-313.p.

Res. francia, német, orosz és spanyol nyelven

Feltámadás a rombolás után; a cunami által sújtott könyvtárak fejlesztése Sri Lankán

Elemi károk; Fejlesztési terv

A cikk bemutatja azt a pusztítást, amit a Sri Lanka és más ázsiai országok partjait ért cunami okozott a térség köz-, iskolai és egyéb könyvtáraiban és levéltáraiban. Vázolja a most folyó, a helyi közösségeket is bevonó újjáépítési erőfeszítéseket, amelynek során a könyvtári és levéltári szektor részére országos katasztrófa-elhárítási bizottságot létesítettek, és a nemzetközi közvélemény reagálását. Jelenleg a legnagyobb kihívást a Sri Lanka tengerparti részén lévő falvak társadalmi struktúrájának újjáépítése jelenti. A szerző hangsúlyozza, hogy a könyvtárak ügyét napirenden kell tartani a rekonstrukció során, és egy gyors reagálású nemzetközi csapatot kellene létrehozni, amely a helybeli és a hasonló katasztrófát átélt országok könyvtárosait, levéltárosait, régészeit és más szakembereit fogná össze a „leggyengébb pontok” azonosítására, a károk felmérésére és a helyreállítási munkák elkezdésére.

(Autoref.)

07/198

CIROCCHI, Gloria: Deacidificazione: un'opzione di conservazione? Introduzione al problema della carta acida = Boll.AIB. 46.vol. 2006. 4.no. 367-376.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Res. angol nyelven

Savtalanítás, a konzerválás egy lehetősége. Bevezetés a savas papír problémájába

Savtalanítás

A könyvtári állományvédelem egyik legnagyobb problémája a modern papírok savtartalma okozta rohamos romlás. A 19. századi és a 20. század első feléből való gyűjtemények szinte teljes egésze erősen veszélyeztetett. A probléma az ipari papírgyártás kezdetével egyidős, és a mai környezetszennyezés csak súlyosbítja. Noha már a 19. század végén felismerték, de csak az 1950-es évektől kezdtek komolyan vizsgálni.

Olaszországban a könyvtári és levéltári állományok mintegy 70%-a erősen savas, sőt, 25%-ra becsülik a visszafordíthatatlanul károsodott, törékeny, savmentesítéssel már nem kezelhető anyagok mennyiségét. Vannak intézmények, ahol nem a károsodott eredeti példányok kezelését, hanem a helyettesítést, a mikrofilmes, vagy digitális másolatkészítést választották. Nyilvánvaló, hogy ez a megoldás nem alkalmazható az összes károsodott anyagra. A kötés megbontása nélküli tömeges savmentesítés („*mass deacidification*”) kínál lehetőséget az eredetik életének meghosszabbítására. Előzetes szárítás után a könyvet alkáli reagenssel impregnálják, ami közömbösíti a papírban lévő savakat. Napjainkban már kereskedelmi jelleggel is kínálnak tömeges savmentesítő eljárásokat, az azok alkalmazásából levont tanulságok szolgálhatnak alapul a savmentesítési program kidolgozásához. Az eddigi tapasztalatok között negatívumok is vannak, esetenként károsodások, a minőség-ellenőrzés nem kellően szabványosított, bonyolult a berendezés és magasak a költségek. Mindez vitákra ad okot a pénzügyi vezetők és az állományvédelemért felelősök között. Nem csoda, hogy Olaszországban nem alakult ki közös álláspont és országosan elfogadott programja (az egyébként szükséges) beavatkozásnak. Szükség lenne a nemzeti programmal rendelkező országok tapasztalatainak átvételére, illetve behatárolt mennyiségű kísérleti megközelítésekre a különböző módszerek értékelése céljából.

(Mohor Jenő)

07/199

JIAZHEN, Liu - DAOLING, Yang: Status of the preservation of digital resources in China: results of a survey = Program. 41.vol. 2007. 1.no. 35-46.p. Bibliogr. 8 tétel.

Az elektronikus források megőrzése Kínában: egy felmérés eredményei

Elektronikus dokumentum; Felmérés; Megőrzés

Az elektronikus dokumentumok rohamos terjedésének hatására Kínában is egyre több könyvtár, levéltár és információs központ gyűjti és őrzi azokat, illetve biztosít hozzájuk online hozzáférést. Kínában a kormány 2000-től finanszírozza e tevékenységet a Kínai Természettudományi Alapítványon (Natural Science Foundation of China; NSFC) keresztül. Ekkor „*A hosszú távú digitális hozzáférés biztosításának menedzsment-stratégiái*” című projekt eredményeként szempontokat fogalmaztak meg a digitális források válogatásához és értékeléséhez, szabályzatokat a válogatott digitális források hosszú távú megőrzéséhez, és javaslatokat tettek a digitális információs szolgáltatás adminisztrációjához. 2004 és 2007 között zajlik a „*Stratégiai tanulmány a Kínai Kultúra Digitális Tárházáról*” című projekt, melynek célja stratégiai dokumentumok és irányelvek létrehozása. Ennek keretében a szerzők összesen 57 kínai könyvtárat, levéltárat és információs központot kérdőíves felmérésbe vontak be. Kérdéseik az ottani digitális források típusára, megőrzésük helyzetére és vészhelyzetben az adatmentésre való felkészültségre vonatkoztak. Az intézményeknek többféle formátumú, tekintélyes digitális gyűjteménnyel és kellő tapasztalattal kellett rendelkezniük. Hasonló adatgyűjtést Kínában eddig nem végeztek.

A felmérés eredményeiből a szerzők a következőket vonták le: Kínában a digitális források hosszú távú megőrzésének legfőbb problémája, hogy e szükségletet nem érzékelik kellőképpen, így a megfelelő képzés és a funkció ellátása hiányzik; a kormányzat pedig nem szentel kellő

figyelmet az ügynek, és nem ad ki egységes irányelveket. Ezért javasolják, hogy a témában nemzetközi konferenciákat rendezzenek Kínában, és hogy a Nemzeti Fejlesztési és Reformbizottság munkacsoportot alakítson, hogy országos szinten megtervezze a kínai digitális források megőrzését, megosztását és szolgáltatását.

(Autoref. alapján)

Lásd még 147, 228, 244, 249

Feldolgozó munka

07/200

BLOCK, Barbara – LABNER, Josef – RUSCH, Beate: Katalogisierung kooperativ gemacht = Bibliotheksdienst. 41.Jg. 2007. 2.no. 150-158.p.

Közös katalogizálás Németországban

Formátum -gépi; Gépi információkeresés; Gépi könyvtári hálózat; Közös katalogizálás; Szabvány; Számítógép-hálózat

2005-ben fontos projektet indított a német hálózati rendszerek munkaközössége (Arbeitsgemeinschaft der Verbundsysteme) *Kooperative Neukatalogisierung* (közös katalogizálás) néven. Olyan intézkedéseket vettek tervbe, amelyek a hálózatok közötti adatátvételt javítják mind a formai, mind a tartalmi feltárás tekintetében, és csökkenteni tudják a saját (és a többszörös) feldolgozást, és így lehetővé válnak olyan többletszolgáltatások, mint a tartalmi feltárás, recenzió- és tartalomjegyzék-csatolások stb. Távolabbi célként a projekt a szabályzatok és formátumok közti eltérések egységesítését is megfogalmazta. Az ambiciózus munkába a munkaközösség tagjai – a német regionális hálózatok (BVB, GBV, hzb, HeBIS, KOBV SWB, ZDB) mellett az osztrák könyvtári hálózat, az ÖVB, és a német nemzeti könyvtár, a DNB – kapcsolódtak be. (Természetesen a hálózatok átveszik a DNB rekordjait, de most azt elemezte a nemzeti

könyvtár, ők milyen mértékben tudnák a hálózatok rekordjait átvenni.)

Az adatátvitel a különböző rendszerekben eltérően működik: míg az ALEPH-et használók (BVB, hbz, KOBV, OBV) számára a hálózaton belül rutinszerűen folyik a keresés és az adatátvitel a Z39.50 zsilipen át, addig a PICA rendszer tagjai (GBV, HeBIS, SWB) integrált megoldást alkalmaznak, vagyis a PICA központi rendszerében tárolják a saját és az idegen rekordokat. A projektben részt vevők ezért úgy döntöttek, hogy a rekordokat egyrészt kölcsönösen (ftp-vel vagy OAI-val) rendelkezésre bocsátják, másrészt az online átvétel érdekében optimalizálják a Z39.50 interfészt.

Most a projekt keretei között kerül sor először német nyelvű hálózatok közötti közös Z39.50 profil kialakítására: ebben megtalálható a keresési pontok egységes definíciója és az indexek. (A profil a nemzetközi Bath profilhoz igazodik, és figyelembe veszi mind a katalógizálók és a keresést végzők, mind a portál-üzemeltetők igényeit.) A profil a keresés során az alábbi belépési pontokat tartalmazza: szerző (személyek és testületek), cím, tárgyszó, ISBN, megjelenési év. Minimális szabványként egy ún. alapkészletet is meghatároztak (Kernset), amely felsorolja, a különböző indexeknél melyik mezőt kell figyelembe venni. Ez a közös alapkészlet megkívánja a projekt résztvevőitől az adatbázisok eltérő mértékű újraindexelést (kivételt képez a szerzői index). A megvalósítás kezdete 2007. február 1.

Az új rekordok mielőbbi elérhetőségét biztosítandó megállapodtak abban, hogy 2007 májusától az új címfelvételeket (a rendeléseket is, jól elkülönítve) hetente rutinszerűen ftp-vel megküldik egymásnak (a DNB kivételével). A rekordok csereformátumában is megállapodtak. A rekord eredeti származását a MAB 026-os mezőben (üres indikátorral) tüntetik fel. A külső adatbázisokból (francia, amerikai stb.) származó rekordok azonosítói a 025-ös mezőbe kerülnek (a megfelelő indikátorral ellátva).

A későbbiekben, amikor áttérnek a MARC21-

re, voltaképpen újra kell kezdeni mindent, de ez esélyt ad arra, hogy a még meglévő kisebb eltéréseket is kiküszöböljék.

(Murányi Lajos)

07/201

KNUTSEN, Unni: Controllo bibliografico nei paesi nordici = Boll.AIB. 46.vol. 2006. 4.no. 331-342.p.

Res. angol nyelven

Bibliográfiai ellenőrzés az északi országokban

Bibliográfiai számbavétel; Konverzió; Közös katalógizálás

Az „északi országok” kifejezés a szűken vett Skandinávia (Dánia, Norvégia, Svédország) mellett Izlandot, Finnországot és néhány autonóm területet (a Dániához tartozó Grönland és Faroe-szigetek, a finn Åland és a norvég Svalbard) foglal magában. Összesen 25 millió lakosságuknak közös kulturális (és a finneket kivéve) nyelvi gyökerei vannak, a kereskedelmi és migrációs kapcsolatok a mai napig hatnak arra, hogy ezek az országok és népek jobban megértik egymást, hasonló társadalmi, gazdasági és politikai rendszerük fejlődött. Ugyanakkor az őslakos, a később betelepült csoportok és a mai migráció az északi lakosság fokozódó diverzifikálódását okozza.

Valamennyi országban komoly erőfeszítések folynak a bibliográfiai ellenőrzés érdekében. A szabványok és a szabványos eszközök kimunkálása ugyan országonként különböző szervezeti keretekben folyik, de mindenütt garantálja, hogy a különböző könyvtári területek szakértői részvételével és befolyásával alakuljon ez a tevékenység. Több országban működik komoly osztott katalógizálási rendszer (az izlandi Gegnir, a svéd LIBRIS, a dán DanBib), melyek hatékonyabbá teszik a katalógizálást, és támogatják a szabványosítási és együttműködési erőfeszítéseket. A legtöbb nagy (egyetemi, városi) könyvtár

cédulakatalógusát már konvertálták géppel olvasható formára, ám az olyan nagy vállalkozások ellenére, mint pl. a finn nemzeti bibliográfia konvertálása, még sok teendő van e téren. Szinte minden könyvtár katalógusa megjelenik az interneten, regionális központi katalógusok alakulnak az egyes katalógusok összekapcsolásával, sőt, a közös katalógusok összekapcsolásával foglalkozik a SVUC (*Scandinavian Virtual Union Catalogue*) projekt, mely nyomán a skandináv virtuális egységes katalógus jön létre. Az északi országok, noha sok szempontból hasonló úton járnak, számos szempontból különböznek is, ezek egységesítése nem könnyű (esetenként nem is ajánlatos).

(Mohor Jenő)

07/202

MARZAL GARCÍA-QUISMONDO, Miguel Ángel - CALZADA PRADO, Javier - CUEVAS CERVERÓ, Aurora: Desarrollo de un esquema de metadatos para la descripción de recursos educativos: el perfil de aplicación MIMETA = Rev.Esp.Doc.Cient. 29.vol. 2006. 4.no. 551-571.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Metaadat-séma fejlesztés a pedagógiai források leírásához: a MIMETA modell

Dokumentumazonosítás; Elektronikus dokumentum; Gépi dokumentumleírás

Spanyolországban két kutatási projekt is folyik azzal a céllal, hogy az oktatási környezetben (az oktatás-képzés minden fokán, a pedagógia elméletében és gyakorlatában) alkalmazható dokumentumrendező és visszakereső eszközöket fejlesszen ki. Ezekhez szükséges egy, a pedagógiai, oktatási anyagok leírására szolgáló metaadat-séma fejlesztése is. Ennek érdekében elemezték a működő, illetve fejlesztés alatt álló következő pedagógiai elektronikus/digitális könyvtárakat: ARIADNE (*Alliance of Remote Instructional Authoring and Distribution Networks of Europe*),

EdNA Online (*Education Network Australia*), EduSource (Kanada), az amerikai GEM (*The Gateway to Educational Materials*) és MERLOT (*Multimedia Educational Resource for Learning and Online Teaching*), valamint a *The Learning Federation* (Ausztrália, Új Zéland), továbbá a Dublin Core, és az IEEE (Villamos és Elektronikus Mérnökök Intézete) által kidolgozott LOM (*Learning Object Metadata*) szabványokat.

Mindezek alapján, és tekintettel a Dublin Core és a LOM közötti hasonlóságokra döntöttek úgy, hogy kidolgoznak egy MIMETA elnevezésű leírási sémát. Az általános leírást szolgáló 15 elem mindegyike a LOM-ból származik: azonosító, szerző, szerző típusa, intézmény, cím, létrehozás éve, nyelv, a tartalom szöveges leírása, formátum, lokalizáció, jogok, tartalmi feltárás kontrollált nyelv és kulcsszavak alapján, relációk (jelenleg csak rész-egész viszonylatban). A további hat, az oktatási jellemzőket leíró elem némelyike sem a Dublin Core-ban, sem a LOM-ban nem szerepel: a használó típusa, a környezet (nagyjából az oktatási szint), a nehézség, a szükséges előismeretek, az interaktivitás típusa, az oktatási (didaktikai) módszer. A MIMETA kidolgozása során a Dublin Core egyszerűségét és a LOM pedagógiai környezethez alkalmazkodó célszerűségét kívánták ötvözni, és a munkálatakat nagyban befolyásolta az ISO/IEC 19788 tervezetének ismerete is.

(Mohor Jenő)

07/203

VERNITSKI, Anat: Developing an intertextuality-oriented fiction classification = J.Lib.ariansh.Inf.Sci. 39.vol. 2007. 1.no. 41-52.p. Bibliogr.

Intertextualitásra épülő szépirodalmi osztályozási rendszer kifejlesztése

Igény; Könyvtártudományi kutatás; Kutató – mint olvasó; Osztályozási rendszer -szépirodalmi

A szerző javaslatot tesz egy intertextualitáson

alapuló osztályozási rendszerre a szépirodalom területén, amit a szépirodalommal foglalkozó tudományos kutatók figyelmébe ajánl. Ennek kidolgozását a vonatkozó szakirodalom tanulmányozásával alapozta meg. Ezt követte a létező osztályozási rendszerek szépirodalomra alkalmazott kategóriáinak módosítása és kiegészítése, azok ugyanis szerinte csak részben felelnek meg az új osztályozási rendszer céljainak. A cikk vázolja az osztályozási rendszer szerkezetét, felsorolja, értelmezi és a használatot elősegítő példákkal látja el osztályait és alosztályait. Hivatkozik több, a humán tudományok kutatóinak információs igényeire vonatkozó felmérésre, bár a javasolt osztályozási rendszer felhasználó-szempon-tú elemzését nem foglalja magában. A cikkben tárgyalt osztályozási rendszer modelljéhez alapul szolgáló intertextuális megközelítés központi jelentőségű a humán tudományok területén folytatott kutatásban. A szerző felismerte, hogy miközben a létező rendszerek egy része a laikus olvasók szemszögéből osztályozza a szépirodalmat, mások pedig a humán tudományok szépirodalomon kívüli részét ölelik fel, a szépirodalomnak mint a tudományos kutatás tárgyának nincs osztályozási rendszere. Az itt ismertetett első, az intertextualitás alapelvein nyugvó osztályozási rendszer válasz korábbi cikkek azon megállapításaira, hogy az irodalomtudomány feltárásában szükség volna erre a megközelítésre.

(Autoref. alapján)

07/204

KOTALSKÁ, Barbara - GŁOWACKA, Teresa: 25 lat istnienia RAMEAU. Bilans i perspektywy = Przg.Bibl. 74.rocz. 2006. 3.no. 302-318.p. Bibliogr.

Res.angol nyelven

A RAMEAU 25 éve. Egyenleg és perspektívák

Együttműködés -nemzetközi; Tárgyi feltárás; Tárgyszójegyzék

A cikk a RAMEAU nevű tárgyszórendszer eredetét, fejlesztésének és bővítésének módszereit, valamint a RAMEAU országos hálózatát és a nemzeti központ külföldi kapcsolatait mutatja be. A szerzők a RAMEAU-val kompatibilis más tárgyszójegyzékeket is ismertetnek, és kiemelik jelentőségüket a MACS (Multilingual Access to Subjects = többnyelvű tárgyi keresés) projekt végrehajtásával kapcsolatban. A tanulmány részletesen tárgyalja a RAMEAU projekt fejlődését M. Mingam cikke (Bulletin des Bibliothèques de France, 2005. 5.sz. 38-47.p., ismertetését lásd 06/044) alapján. A RAMEAU nemzeti központ legfontosabb feladata most a tárgyszójegyzék szókincs-készletének folyamatos revíziója, amely a terminológia javítását és frissítését, valamint a nyelvi kifejezések szemantikai kapcsolatainak korrekcióját szolgálja. Különös figyelmet fordítanak a keresőkifejezések gazdagítására és teljessé tételére. Minden tervezett változás végső soron a RAMEAU tárgyszórendszer tökéletesítését és egyszerűsítését eredményezi.

(Autoref.)

07/205

GARRETT, Jeffrey: Subject headings in full-text environments: the ECCO experiment = Coll.Res.Lib. 68.vol. 2007. 1.no. 69-81.p. Bibliogr. jegyzetekben.

Tárgyszavak teljes szöveges környezetben. Az ECCO (Eighteenth Century Collections Online) kísérlet

Kísérlet; Kulcsszó; Online katalógus; Régi és ritka könyvek; Tárgyszó

A bibliográfiai rekordok rendszerint két különböző típusú leírást ötvöznek: az egyik a mű fizikai és szöveges jellemzőit írja le, a másik pedig megpróbálja tömören visszaadni a mű intellektuális tartalmát. Ez a cikk ezzel a másik típusú bibliográfiai leírással foglalkozik: a tárgyszavakkal és azzal, hogy ezek hogyan segítik a forrásfelderítést. A szerző beszámol a Northwestern

University Library kísérletéről, amelynek során a 18. századi gyűjtemény online változatának (Eighteenth Century Collections Online, ECCO) rekordjait tárgyszavakkal bővítették. Ennek előnyeit egy reprezentatív kutatási témán keresztül értékeli: a Kelet-Indiai Társaságra (1600-1873) vonatkozó korabeli anyagok keresésével. A tanulmány egy korábbi kutatás (ld. a 05/342. számú referátumot) eredményeit két irányban is kiegészíti: egyrészt rámutat a tárgyszavak fontos szerepére a történeti anyagok visszakeresésében, másrészt vizsgálja, milyen hozzáadott értéket jelentenek a tárgyszavak akkor is, ha egy mű teljes szövege online elérhető.

(Autoref.)

Lásd még 176, 208, 249

Katalógusok

Lásd 160

Információkeresés

07/206

ROCHKIND, Jonathan: (Meta)search like Google = Libr.J. 132.vol. 2007. 3.no. 28-30.p.

A metakeresés és a Google Scholar

Online információkeresés

A használók többsége egyre inkább igényli, hogy egyetlen felületen egyszerre több adatbázist tudjon lekérdezni. Ma már nagyon sok könyvtári rendszer rendelkezik ilyen metakereső funkcióval, azaz képes arra, hogy több forrást azonnal, párhuzamosan, távolról lekérdezzen, és a találatokat közös halmazként szolgáltatassa. (Ezt az eljárást a szakirodalomban többféleképpen is nevezik: cross-search, metasearch, federated search, broadcast search.)

A metakeresés problémáit a könyvtárosok már 1999-ben, egy digitális könyvtári konferencián felvetették. Kevésbé hatékonyak találták (lassúság, korlátozott találati lista, gyakori időtúllépés) az egyedi keresésekhez képest, a következők miatt: a keresőnyelvek eltérései, a duplumszűrés megoldatlansága, a relevancia szerinti rendezés problémái. Ez vezetett el a Nyílt Archívumok Kezdeményezés metaadatok begyűjtésével kapcsolatos protokolljának (OAI-PMH) a létrehozásához. Az eljárás eredményeként úgynevezett helyi indexelés történik, amely a metaadatok mellett a teljes szövegekre is kiterjedhet, akár a részt vevő könyvtárak által előfizetett adatbázisok anyagát is beleértve.

A tudományos tartalmat feltáró Google Scholar keresőmotor is ezt a megközelítést alkalmazza: saját helyi indexében végzi a keresést, ahol már korábban összegyűjtötte, elemezte és tárolta, tehát későbbi felhasználásra előkészítette a metaadatokat és szövegeket. A relevancia szerinti rendezés és a duplumszűrés itt a helyi indexelési eljárás következtében jobb színvonalú, mint a könyvtári metakeresésnél. A Google és a Google Scholar esetében lépten-nyomon felmerül a teljesség kérdése: nincsenek megbízható információk arról, mit indexelnek ezek a szolgáltatások, és mit nem (ez utóbbi szintén nagyon fontos).

A könyvtárakban végzett helyi indexeléshez a speciális technikai ismeretek mellett megfelelő szoftverre is szükség van, már vannak ilyen termékek (Endeca, Primo, a MetaLib MetaIndex komponense, a DigiTool megfelelő funkciója). Szükség van a tartalomszolgáltatók partneri együttműködésére is, erre is vannak már példák. A metaadatok beszerzése mellett olyan licencket kell kötni, amelyek a teljes szövegek helyileg indexelt metakeresését megengedik. A tartalomszolgáltatókkal kötött megállapodás a könyvtárak számára a feltárás teljességének garanciája. Tematikus és tudományterületenkénti klaszterek is kialakíthatók, illetve a találati halmazok áttekinthetőbben prezentálhatók.

A helyi indexelés nem oldja meg a metakeresés

minden problémáját, nem válthatja ki teljességgel az egyes feltáró eszközök egyedi használatát. A Google Scholar katalizálhat viszont bizonyos célszerű megoldásokat, az Ontario Council of University Libraries Scholars Portal projektje jó példa erre. A projekt keretében további költségek nélkül vagy jelentéktelen pluszköltségért beszerezték a metaadatokat kiadóktól és szolgáltatóktól, és a helyi indexelés révén „egyesítették”, közösen kereshetővé tették azokat. A projekt keretében az elektronikus szövegekhez örökös hozzáférési jogot vásárolnak, ami jóval költségesebb. Ugyanakkor könyvtárak számára nyitva áll az a megoldás is, hogy csak a licenccel érvényességi időtartama alatt végezzék el az indexelést az előfizetett források teljes szövegei esetében.

Megállapítást nyert, hogy a Google csupán egy kiegészítő keresőeszközt jelent. Az OAI-PMH felhasználható nemcsak a licencelt tartalom metakeresésére, hanem a tartalom átvitelére a szolgáltatók és az indexelők között. A könyvtárakban végzett metakeresés jövőjét valószínűleg a helyi indexelés jelenti.

(Hegyközi Ilona)

07/207

MÉNARD, Éline: La recherche d'information multilingue = Doc.Bibl. 52.vol. 2006. 4.no. 255-261.p. Bibliogr.

Res. angol és spanyol nyelven

Többsnyelvű információ keresése

Gépi információkeresés; Idegen nyelvű irodalom

A web által felerősített információrobbanás számos problémát vet fel az információ visszakeresésével kapcsolatban: hatalmas, dinamikusan fejlődő dokumentumgyűjtemények, a kutatási adatok bősége, multimédia adatok, a használók és rendszerek közötti interfészek és különösen: a többsnyelvű információ. A cikk a többsnyelvű információk keresésével foglalkozik, amikor is

a keresést végző személy a dokumentum nyelvével eltérő nyelven végezheti a keresést. Kitér a többsnyelvű gyűjteményekben lévő digitális képek keresési problémáinak elemzésére is.

(Autoref.)

07/208

BUCKLAND, Michael - CHEN, Aitao - GEY, Fredric C. [et al.]: Search across different media: numeric data sets and text files = Inf.Technol.Lib. 25.vol. 2006. 4.no. 181-189.p. Bibliogr.

Közös keresés különböző formátumú dokumentumokban (numerikus és szöveges fájlok)

Adatbázis; Gépi dokumentumleírás; Információkereső nyelv; Online információkeresés

A digitális technika elérhető közelségbe hozta azt a célt, hogy különböző formátumú (szöveges, hangzó, képi, illetve számadatokból álló) dokumentumokban közös keresést lehessen végrehajtani. A cikk szöveges fájlokban és numerikus társadalmi-gazdasági adatbázisokban történő, téma szerinti kereséseket ír le. Közös keresésnél a találatként kapott szöveget releváns numerikus adatok keresésére használják fel és fordítva – direkt közös keresés lehetetlen a különböző formátumú dokumentumokban. Ezek metaadatai megadják a keresésükhöz szükséges eszközt, de általában szükség van a különböző szótárak közötti fordításra és egy javasolt kereső-kifejezést előállító rendszerre. Hasznos szolgálatot tehetnek az előfordulási statisztikán alapuló, valamint a természetes nyelvű kifejezéseket feldolgozó eljárások. A társadalmi-gazdasági numerikus adatbázisok kereséséhez általában szükséges a hely és idő megadása is.

(Autoref.)

07/209

VEGAS, Jesús - CRESTANI, Fabio - DE LA FUENTE, Pablo: Context representation for web search results = J.Inf.Sci. 33.vol 2007. 1.no. 77-94.p. Bibliogr. 18 tétel.

A kontextus reprezentálása webes keresési eredményekben

Online információkeresés; Relevancia; Számítógéphálózat

A kontextus jelentőségét egy-egy dokumentum relevanciájának megítélésében már régen felismerték. Webes keresésnél a kontextus például azáltal segíti ezt, hogy megmutatja az adott weblap kapcsolatait a megfelelő webhely más lapjaival. Ezt az információt azonban igen nehéz kifejezni, és használóbarát módon láthatóvá tenni. A cikk egy olyan szoftver tervezéséről, kifejlesztéséről és tesztjéről számol be, mely éppen ebből a célból grafikusán ábrázolja annak a webhelynek a szerkezetét, amelyhez a találatként kapott lap tartozik. Az előzetes tesztek arra utalnak, hogy az alkalmazott vizualizációs technika valóban alkalmas arra, hogy segítségével a használó kiterjedt webhelyeken böngésszen, és hatékonyan jusson hasznos információhoz a hagyományos böngészőkhöz szükségesnél nem több szellemi munka árán.

(Autoref.)

Lásd még 205, 211-212, 233, 251

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

07/210

HEATON, Shelley - MASTER, Nancy: No phone zone. Controlling cell phone use in academic libraries = Public Serv.Q. 2.vol. 2006. 4.no. 69-80.p.

A mobiltelefon használata tilos! Ellenőrzési módszerek felsőoktatási könyvtárak számára

Egyetemi könyvtár; Könyvtárhasználati szabályzat; Rendbontás

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A külföldi folyóiratok számos esetben publikáltak írást a könyvtárlátogatók mobiltelefonhasználati szokásairól, az ebből fakadó zajról és kényelmetlenségekről, valamint a probléma megoldási lehetőségeiről (lásd a 04/051. és a 05/247. tételszámú referátumot a MANCI adatbázisban). Most egy 2006-os felmérésből tájékozódhatunk a dolgok állásáról.

A nevadai egyetemi könyvtár (Las Vegas) új épületbe költözött, ahol az első emeleti információs térben állandóan tíz-tizenkét telefon csörög egyszerre, az olvasók a tájékoztató pult előtt tárgyalnak a különböző partikon szerzett élményeikről, macerás tanárokról és pénzügyi nehézségeikről. De nem csak az információs térben van zaj. Ez a tarthatatlan helyzet és a (nem telefonáló) olvasók panaszai arra késztették a könyvtár munkatársait, hogy információkat gyűjtsenek más egyetemi könyvtárak tapasztalatairól, remélve, hogy megtalálják a maguk számára igazán jó megoldást. Tizennyolc kérdésből álló kérdőívüket száz egyetemi könyvtár olvasószolgálatához küldték el, 27 helyről kaptak választ, többnyire az ország nyugati és közép-nyugati államaiból. A megkérdezett könyvtárak 74%-a számára problémát jelent a telefonok okozta zaj, amely véleményük szerint az elmúlt öt évben átlag 50%-kal emelkedett. Arra a kérdésre, hogy van-e valamilyen korlátozó szabályzatuk, 13 könyvtár válaszolt igennel, 1 éppen ezek kidolgozásán fáradozik, 5 a könyvtárhasználati útmutatójában fogalmazza meg az épületen belüli viselkedési normákat, 5 könyvtár informális szabályokra utalt, 3 pedig egyáltalán nem rendelkezik ilyesmivel. A szabályok a következők: 13 könyvtárban ki kell kapcsolni a csengőhangot, 3 helyen a telefont is, 14 könyvtárban csak bizonyos területeken lehet használni a mobilt. Az előírások betartásáról a legtöbb helyen a nyilvános teretek személyzete ill. a biztonságiak gondoskodnak. A csendes mobilhasználat kívánalmára 12 könyvtárban tájékoztató táblákkal hívják fel a figyelmet, 10-ben ezt a könyvtárosok személyesen teszik meg, 8 helyen a weben közlik a

szabályokat, 7 könyvtárban pedig szórólapon tájékoztatják a használókat. Az egyik válaszoló könyvtár érdekes megoldása, hogy a hangoskodó kezébe egy élénksárga figyelmeztető cédulát nyomnak, melyen ez áll: "Kedves Mobilhasználó, az ön privát beszélgetését olyanok is hallják, akiknek nem kedvére való, hogy ilyesmivel zavarják őket. Könyvtárunk szabályzata szerint nem lehet telefont használni az épületben, ezért tisztelettel kérjük, odakint folytassa beszélgetését. Köszönjük."

Mivel a kiküldött kérdőívekre viszonylag kevés válasz érkezett, a kérdőív készítőik nagyon sok egyetem weblapját is meglátogatták további tájékozódás céljából. Csak 151 egyetemi könyvtár honlapján szerepelt telefonálási szabályzat. 77%-uk a csengőhang kikapcsolását, vagy a telefon rezgőre történő állítását kérte. 91 könyvtár rendelkezik telefonálásra kijelölt övezettel (60%).

Érdekes, hogy abban a néhány könyvtárban, ahol kategorikusan tiltják a telefon használatát, igen keves a siker. Egy könyvtáros szerint a rajtacsípett hallgatók 50%-a elnézést kér, és abbahagyja a telefonálást, 20%-uk elnézést kér, és odébb sétálva folytatja, 20% épp csak rápillant a könyvtárosra és tovább beszél, 10% pedig visszazól a könyvtárosnak, méghozzá néha meglehetősen obszcén módon.

A felmérés készítői azt a következtetést vonták le vizsgálatukból, hogy a telefonoknak a könyvtárból való teljes kitiltása kivihetetlen. Célszerűbb tudomásul venni, hogy a mobil a mindennapi élet részévé vált, és az a generáció, amely mobiltelefonnal a fülén nőtt fel, ma már az élet nélkülözhetetlen tartozékának érzi a szerkezetet. A rigorózus tiltás helyett egyértelmű és betartható szabályokat kell alkotni, és a tereket úgy alakítani, hogy lehetővé váljon a kulturált, másokat nem zavaró telefonálás.

A nevadai egyetemi könyvtárban ma arra kérik a látogatókat, hogy kapcsolják ki a hangos csengőhangot, emlékeztetik őket, hogy halkán beszéljenek, de a két „csendes” szint kivételével mindenhol engedélyezik a telefon használatát. Ezt a

hallgatók tiszteletben is tartják, így azoknak is esélyt adnak, akik a könyvtár csendjét szeretnék élvezni. Működik a hallgatók önszabályozása is, mikor elmélyülten vagy csoportosan tanulnak, maguk figyelmeztetik hangosabb társaikat. Mióta ezeket az intézkedéseket bevezették, sokkal kevesebb panasz érkezik a zaj miatt.

(Fazokas Eszter)

07/211

POMERANTZ, Jeffrey: Collaboration as the norm in reference work = Ref. User Serv. Q. 46.vol. 2006. 1.no. 45-55.p. Bibliogr. jegyzetekben.

Az együttműködés nem kérdés a referenzmun- kában

Együttműködés -belföldi; Online információkeresés; Referenz; Számítógép-hálózat

A tájékoztatás klasszikus modellje nem változott a tájékoztató szolgálat atyja, *Samuel Swett Green* (1837-1918) óta: könyvtáros és olvasó kell hozzá. Előfordulnak azonban olyan helyzetek is, amikor nem két, hanem több résztvevő közötti zajlik az interakció. A tanulmány ezt a helyzetet vizsgálja, hiszen az új technológia megjelenésével egyre inkább az utóbbiak tekinthetők tipikusnak.

Körbejárva a könyvtári tájékoztatás alaphelyzeteit és sajátosságait, a könyvtárosok közötti – könyvtáron belül és könyvtárak közötti – együttműködés elemzésére tér ki a szerző, majd az együttműködés fórumait ismerteti. Az első közös szakmai fórumnak a *Reference Quarterly* 1965-ben indult hosszú életű rovata, az *Exchange* tekinthető: a könyvtárosok nehéz tájékoztató kérdéseket küldhettek be, melyekre hamarosan választ is kaptak. (A folyóirat már online is hozzáférhető, de csak a RUSA tagjai számára.) A rovat még javában élt (1999-ig), amikor 1992-ben megjelent elektronikus társa, a *Stumpers* nevű könyvtáros levelezőlista.

[2006 végén megszűnt a *Stumpers-L*, a *Project*

Wombat lépett a helyébe. = M.L.]

A fenti levelezőlistával szinte egy időben jöttek létre a tájékoztatás újabb formái, az ún. *AskA* típusú tájékoztató szolgálatok, amelyek a valamivel korábbi digitális referenzs tevékenységből nőttek ki. (Közben olyan szolgáltatók is megjelentek, amelyek nem kötődtek egy-egy könyvtárhoz.) Az *AskA* szolgálatok a kilencvenes évek közepén konzorciumba kezdtek tömörülni; volt köztük országos hatókörű és helyi egyaránt. Az ismertebbek: a *Metropolitan Cooperative Library System*, amelyben közkönyvtárak, felsőoktatási és vállalati könyvtárak szövetkeztek egymással Los Angeles körzetében, a *Virtual Reference Desk*, valamint a *QuestionPoint*.

Az ún. szinkron digitális tájékoztatást végző szolgálatok (*Virtual Reference Toolkit*, *24/7 Reference*, *VRLplus*), melyek az IM alkalmazásokkal végzik tevékenységüket, a kilencvenes évek végén szintén konzorciumokat hoztak létre, de alakultak egy-egy államon vagy régióon belül is könyvtári együttműködések (*NCknows*, *QandA-NJ*, *KnowItNow24x7*, *Ask a WNY Librarian*).

A konzorciumok nagy száma a források és a közös tudáskincs jobb kihasználást célozza, és a hálózati munka velejárója. A speciális kérdések jobb megoldása érdekében kísérletet tettek más intézmények, pl. múzeumok bevonására is, de a szakértők úgy vélik, ehhez formanyomtatványokra és megfelelő infrastruktúrára is szükség van, mint ahogy a szabványosításra is. Ezt a célt szolgálta az ún. kérdésprofil (Question Interchange Profile = QuIP) létrehozása, amely jelenleg már a szabványosítás stádiumában van *Question/Answer Transaction Protocol* (QATP) néven.

A szerző bő teret szentel a legújabb, de legkevésbé szabványos szolgáltatásnak, a *blog*oknak is. Úgy tetszik, azt a szerepet veszik át, melyet korábban az Exchange és a Stumpers töltött be. Jelenleg csupán egy foglalkozik könyvtári tájékoztatással, az *Ask MetaFilter* (ask.metafilter.com), csak az a baj, hogy nem biztosítja a válaszok tel-

jességének, pontosságának az ellenőrzését, ami a minőségi tájékoztatás alapkövetelménye. (Itt is megfelelő szabványok kellene, hogy biztosítsák a korrekt válaszadást, illetve a jogosultságokat.)

A tanulmány összefoglalója kitér a tájékoztató szolgálat egyéb fontos kérdéseire is, így az etikai szempontokra (személyes adatok védelme, a kérdések és válaszok archiválása stb.); következtetései közül ki kell emelni, hogy a tájékoztató szolgálat bátran kísérletezzen az új megoldásokkal és technikákkal, hiszen a kudarcokból is sok tapasztalat nyerhető.

(Murányi Lajos)

07/212

RONAN, Jana - REAKES, Patrick - OCHOA, Marilyn: Application of reference guidelines in chat reference interactions. A study of online reference skills = Coll.Undergrad.Lib. 13.vol. 2006. 4.no. 3-30.p.

A referenzsről szóló irányelvek alkalmazása a csevegő referenzsben. Az online referenzszel kapcsolatos készségek vizsgálata

Felmérés; Irányelvek -könyvtári; Könyvtárosi hivatás; Online információkeresés; Referenzs

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Évek óta léteznek különböző formában virtuális referenzs kézikönyvek. Ehhez képest kevés tanulmány foglalkozik azzal, hogy mennyire tartják be ezek ajánlásait. A legismertebb kézikönyv a témában a Reference and User Services Association (RUSA) által kiadott *Referenzs és információs szolgáltatást ellátók viselkedési útmutatója* (Guidelines for Behavioral Performance of Reference and Information Service Providers). A tanulmány a virtuális referenzs szolgáltatást vizsgálva értékeli, hogy a folyamatban részt vevők tevékenységei mennyire felelnek meg a RUSA által kiadott kézikönyv utasításainak.

Felmérések bizonyítják, hogy az azonnali üzenetváltást, mint kommunikációs eszközt az emberek több mint 40%-a használja. A könyvtáraknak ezt figyelembe kell venniük, s be kell építeniük szolgáltatásaik közé az online referenzet, és megfelelő színvonalon kell működtetniük azt. Éppen ezért vált szükségessé e tevékenység vizsgálata, melynek célja, hogy elérjék, a szolgáltatást végzők tudatosabban használják munkájuk során az előírásokat.

Számos virtuális referenz útmutató létezik a szakmában. A szolgáltatást végzők és terjesztők is készítettek ilyenek utasításokat és szabványokat. A chat szolgáltatók számára az IFLA weblapján megtalálhat a munkájukat segítő útmutatók listája.

Az említett RUSA-*Guidelines*-t 2004-ben revidálták, figyelembe véve az új használói igényeket, s azt, hogy a hagyományos és virtuális referenz sok közös vonás mellett sok eltérő tulajdonsággal is rendelkezik. A kézikönyv is e szerint tagolódik: az általánosan használható, a szemtől-szemben történő, azaz személyes kommunikáció esetén, illetve az online referenz esetén alkalmazható eljárásokat ismerteti.

A tanulmány véletlenszerű mintaválasztáson alapult, s végül 25 tudományos és 25 közkönyvtárt vizsgáltak. A tudományos könyvtárak köre kis szakkönyvtáraktól nagy egyetemi, a közkönyvtáraké pedig kilencezres lakosú kisvárostól a nagyvárosi könyvtárakig terjedt. A könyvtárak különböző szoftvereket alkalmaztak. Az adatgyűjtést két kutató végezte 2005 novemberétől 2006 áprilisáig, összesen 50 esetet vizsgáltak. A viszonylag könnyen megválaszolható kérdések témái a foglalkozás, betegség és természeti katasztrófák voltak. Először a kutatók egyedül értékelték a keresési folyamatot, hogy elkerüljék egymás befolyásolását. Nem alkalmaztak mérőskálát az értékeléskor, csak annyit, hogy igen, nyilvánvaló az utasítások követése, illetve nem, azaz nem követték azt. Végül közösen is megbeszélték az eredményeket, s így alakult ki a végső döntés.

Az adatok feldolgozásához a *Guidelines* következő 10 irányelvét használták fel:

- 2.6 Tartsunk fenn „szöveges kapcsolatot” a használóval szóbeli vagy írt üzenetekkel az érdeklődésünk kifejezésére!
- 3.1 Alkalmazzunk szívélyes, bátorító kommunikációt!
- 3.2 Használjunk a tranzakció természetének megfelelő hangnemet, írásos nyelvet!
- 3.3 Engedjük az ügyfelet, hogy saját szavaival kifejtse információigényét, mielőtt válaszolunk!
- 3.4 Határozzuk meg az érdeklődő kutatási célját!
- 3.5 Fogalmazzuk meg újra a kérdést a megértés megerősítésére!
- 3.6 Kerüljük a zavaró terminológiát, a túlzott szakzsargont!
- 3.7 Alkalmazzunk kiegészítendő kérdéseket, hogy bátorítsuk az ügyfeleket a kérdés kifejtésére, további információk megadására!
- 3.8 Használjunk eldöntendő kérdéseket a keresés finomítása céljából!
- 3.9 Maradjunk objektívek, ne ítélezzünk a kérésről!
- 3.10 Használjunk referenz interjút vagy webes formákat a lehető legtöbb információ összegyűjtésére a használó privát szférájának zavarása nélkül!

A válaszokat három táblázatban összesítették: egyik a tudományos, másik a közkönyvtárak eredményeit tartalmazta, a harmadik pedig a két könyvtártípus együttes átlagát. Ez utóbbiból kiderült, hogy a 3.9-es irányelv teljesítése 100%-os volt, a leggyengébb értéket (21%) a 3.5-ös irányelv teljesítésénél mérték, a 3.3-as, 3.4-es, 3.7-es teljesítése átlagosan 30-40% körül mozgott, a többieké pedig 70-80%-os volt. (A 3.10-es értékelésétől eltekintettek).

A szerzők remélik, hogy vizsgálatuk ráirányítja a figyelmet azokra a tényezőkre, amelyek megkönnyítik illetve akadályozzák az online referenz tranzakciók pozitív kimenetelét, és további kutatási témákra tesznek javaslatot.

(Szénászký Mária)

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

07/213

SEREDA, O.A.: Meždunarodnaâ deâtel'nost' GPNTB Ros-sii v oblasti MBA i dostavki dokumentov: novye tehnologii obsluzivaniâ pol'zovatelej = Nauçn.Teh.Bibl. 2007. 2.no. 27-33.p.

A GPNTB nemzetközi tevékenysége a könyvtárközi kölcsönzés és a dokumentumszolgáltatás terén: új szolgáltatási technológiák

Dokumentumszolgáltatás; Könyvtárközi kölcsönzés; Országos szakkönyvtár -műszaki

A könyvtárak költségvetésének csökkenésével és a könyvek, különösen az időszaki kiadványok árának emelkedésével folyamatosan nő a könyvtárközi kölcsönzés nemzetközi részlegének a szerepe. A GPNTB-ben is kétféle tevékenység folyik: a külföldi felhasználók kiszolgálása a GPNTB állományából, valamint a könyvtárközi együttműködésben részt vevő orosz partnerek ellátása külföldről beszerzett információkkal.

A külföldi kérések száma évek óta viszonylag állandó, 2005-ben mintegy 30 partnertől könyvek és cikkmásolatok küldésére 204 kérés érkezett. A teljesítési ráta nem magas, mindössze a kérések felét tudják teljesíteni. Ennek számos oka van, többek között pl. olyan kérés érkezik, amely tematikailag nem tartozik a GPNTB gyűjtőkörébe (mezőgazdaság, orvostudomány stb.), vagy sokszor nem pontos vagy nem teljes a kért dokumentum bibliográfiai leírása. A teljesített kérések esetén az átfutási idő 3-7 nap. A kért dokumentumokat hagyományos vagy elektronikus postával juttatják el a megrendelőknek.

Az orosz felhasználók ellátása együttműködés keretében folyik a Kongresszusi Könyvtárral, a linkönpingi Svéd Könyvtárral, a fizetéshez az IFLA-vouchert használják. További jelentős

partner a TIB (Hannover) és a SUBITO konzern. A TIB-bel az együttműködés több mint 10 éve folyik. Az első hat évben az orosz tudósok és szakemberek térítésmentesen kapták a TIB állományából a dokumentumokat. „Az orosz tudósok és szakemberek ingyenes kérései” projekt keretében 800 kérést tudtak teljesíteni. 2001-2002-ben a szolgáltatást az orosz Tudományos, Ipari és Technológiai Minisztérium támogatta. A TIB-bel folytatott együttműködés egyik formája a szolgáltatások cseréje: a GPNTB részt vesz a TIB állományának orosz nyelvű irodalommal történő gyarapításában, míg a TIB eredeti dokumentumok és másolatok küldését vállalta. A szolgáltatás a könyvtár TIBORDER rendszerén keresztül rendelhető, így az elektronikus másolatok elkészítéséhez mindössze 1-3 nap szükséges.

A GPNTB 2003-ban kapcsolódott be a SUBITO projektbe, amelyben a TIB az egyik fő résztvevő. Mielőtt emellett döntöttek, tanulmányozták az OCLC és a BLDSZC szolgáltatási feltételeit is. A SUBITO-nál alig van elutasított kérés, az árak nem német nyelvű országok számára 8,5 Euro/cikk. A GPNTB-n keresztül rendelő könyvtárak – függetlenül a cikk terjedelmétől – egy-egy cik- kért 9,5 eurót fizetnek. A szolgáltatás indulásától (2006-ig) több mint kétezer kérés teljesült.

A nemzetközi kapcsolatokhoz tartozik a FÁK-tagországokkal folytatott együttműködés: Litvánia, Ukrajna, Kazahsztán, Örményország, Észtország, Kirgízia és Grúzia könyvtáraival és szervezeteivel folyamatos a munka, Moldáviával még esetiek a kapcsolatok.

Az új technológiák közé sorolható a felhasználók folyamatos tájékoztatása megrendelésük menetről, a hibás vagy nem teljes bibliográfiai leírást tartalmazó kérések feldolgozása internetes eszközök segítségével.

(Viszocsekné Péteri Éva)

07/214

TITLEY, Graham: Electronic signatures for copyright in the UK: a solution to the „holy grail” of document delivery = Interlend.Doc. Supply. 35.vol. 2007. 1.no. 15-20.p.

Az elektronikus aláírás szerzői jogi alkalmazása az Egyesült Királyságban: megoldás a dokumentumszolgáltatás megoldhatatlannak vélt problémájára

Dokumentumszolgáltatás; Esettanulmány; Könyvtárközi kölcsönzés; Szerzői jog

Az Egyesült Királyságban az 1988-as szerzői és szabadalmi jogi törvény hatályba lépése óta a másolatküldés útján teljesített dokumentumszolgáltatást igencsak megterhelte a kötelezően csatolt, hat évig őrzendő írásos szerzői jogi nyilatkozat. A digitális aláírásnak 2002 óta létezik jogi szabályozása, azt azonban – különösen a személyi azonosító számot (PIN) – a szakma kezdetől fogva élesen támadta. A cikk a Plymouthi Egyetem példáján bemutatja, hogy a digitális aláírás használatának nincsenek akadályai, az az elküldött másolat átfutási idejét jelentősen csökkenti, és minden használónak azonos szolgáltatást tesz lehetővé, tartózkodási helyüktől függetlenül.

(Autoref. alapján)

Dokumentációs eljárások és termékeik

07/215

SUHORUKOV, K.M.: Nacional'naâ bibliografiâ v traktovke IFLA i RKP = Bibliografiâ. 2007. 1.no. 11-17.p.

A nemzeti bibliográfia az IFLA és az Oroszországi Könyvkamara értelmezésében

Nemzeti bibliográfia

Az UNESCO 1950. évi párizsi konferenciáján a nemzeti bibliográfiát az országban kiadott, különböző típusú dokumentumok bibliográfiai számbavételének a rendszereként határozták meg. A számbavétel tárgya a könyvek és az audiovizuális anyagok voltak. A következő jelentős

rendezvény, ahol fontos dokumentumok születtek, az IFLA és az UNESCO 1977. évi párizsi kongresszusa, ezt követően pedig az 1998. évi koppenhágai konferencia volt. Itt rögzítették az egyetemes bibliográfiai számbavételhez szükséges nemzeti feltételeket: a nemzeti bibliográfiai ügynökség, a kötelepéldányra vonatkozó jogszabály és a nemzeti bibliográfia előállításának szükségességét.

A nemzetközi szervezetekben elfogadott dokumentumok alapján az Oroszországi Könyvkamara (Rossijskaâ Knižnaâ Palata = RKP) a következő meghatározásokat fogadta el:

- Nemzeti bibliográfia – bármely ország/nemzet dokumentumairól szóló, egyetemes bibliográfiai információ előállítását, terjesztését és hasznosítását lehetővé tévő információs infrastruktúra;
 - Kurrens nemzeti bibliográfia - bármely ország/nemzet újonnan megjelenő dokumentumairól szóló, egyetemes bibliográfiai információ előállítását, terjesztését és hasznosítását lehetővé tévő információs infrastruktúra;
 - Retrospektív nemzeti bibliográfia - bármely ország/nemzet egy meghatározott időszak alatt kiadott dokumentumairól szóló, egyetemes bibliográfiai információ előállítását, terjesztését és hasznosítását lehetővé tévő információs infrastruktúra;
 - Országos (gosudarstvennaâ) bibliográfia – a nemzeti bibliográfia egy fajtája, egy ország (állam) területén kiadott dokumentumokról szóló, egyetemes bibliográfiai információ előállítását, terjesztését és hasznosítását lehetővé tévő információs infrastruktúra, az országos bibliográfiai nyilvántartás alapján.
- A nemzeti bibliográfia a bibliográfiák egyik fajtája, amelynek rendeltetése valamely ország/nemzet dokumentumainak számbavétele. A nemzeti bibliográfia elvei:
- országos-területi (territoriális) – egy ország területén kiadott dokumentumok,
 - nyelvi – egy nemzet (nép) nyelvén megjelent

dokumentumok, függetlenül azok kiadási helyétől,

- szerzői – egy nemzet (nép) képviselői és/vagy szülőttei által alkotott dokumentumok,
- földrajzi (területen kívüli – exterritorika)/etnológiai – az országról, a nemzetről (népről) szóló, az ország határain kívül publikált dokumentumok.

Az országos bibliográfia ily módon az országos-területi elven épülő bibliográfiai számbavétel. A Szovjetunió fennállása idején ezt tartották az országos (nemzeti) bibliográfia egyetlen elfogadható alapelvének. Az országos bibliográfia a nemzeti bibliográfia szinonimája volt, a szabályozások csak a Szovjetunió országos bibliográfiai rendszerére vonatkoztak. A nemzeti bibliográfiának azonban ki kell terjednie mind az Oroszországban született és határain túl élő szerzők műveire, mind az Oroszországról szóló dokumentumokra (russzika).

Az Oroszországi Föderációban – mint soknemzetiségű szövetségi államban – a nemzeti bibliográfia többszintes felépítésű. Minden nemzetiségi köztársaságnak, területnek, minden népnek (beleértve azokat is, amelyeknek nincs nemzeti állami apparátusuk) megvan a saját nemzeti kultúrája, és meglehet, a nemzeti bibliográfiája. Az Oroszországi Föderáció nemzeti bibliográfiája történetileg úgy épült, mint a nemzeti bibliográfiai források rendszere. Önálló jelentősége van: a dokumentumok összemzeti bibliográfiai számbavétele.

A nemzeti bibliográfia mindig a térítésmentes és/vagy térítéses állami kötelezpéldány-rendszerre támaszkodik. A kötelezpéldányokat a kiadók a nemzeti bibliográfiai központba juttatják el. Ezt a feladatot Oroszországban 1917 májusa óta az RKP látja el. A már sok évtizede megjelenő országos bibliográfiák (évkönyvek), a központi katalogizálás által előállított cédulák az országban nyomtatásban megjelenő valamennyi dokumentumtípust felölelik. Ugyanakkor a piacgazdaságra történt átállás után a központi és a helyi intézmények között újra fel kell osztani a bibli-

ográfiai funkciókat. Számos irányzat és projekt létezik, amelyek keretében hasznos együttműködés alakítható ki. Ide sorolható a szövetségi és regionális kötelezpéldány-gyűjteményekről szóló információcsere, a nagy nyomtatott katalógusok retrospektív konvertálása és CD-n való közzététele, az ellenőrzött és szabványosított besorolási (authority) adatok kidolgozása stb. Ígéretes az RKP bázisán épülő, orosz Books-in-Print, hatékonyabb lesz, ha a regionális bibliográfiai központok – saját hasonló, kiterjedelmű kiadványaik helyett – bekapcsolódnak az RKP rendszerébe.

(Viszocsekné Péteri Éva)

07/216

MONTESI, Michela - OWEN, John Mackenzie: Revision of author abstracts: how it is carried out by LISA editors = Aslib Proc. 59.vol. 2007. 1.no. 26-45.p. Bibliogr.

A szerzői referátumok átnézése - hogyan végzik ezt a LISA szerkesztői

Referáló lap -könyvtári; Referátum; Szerkesztés -tudományos kiadványoké

A referáló lapok (adatbázisok) szerkesztői rendszerint átolvassák, és valamilyen mértékben módosítják, megszerkesztik a szerzők által a szakcikkhez készített tartalmi összefoglalókat, mielőtt a referátumokat az adatbázisokban a bibliográfiai adatok mellett feltüntetnék. A referátumok megszerkesztése növeli az adatbázis tartalmi értékét. Az utóbbi évtizedben egyre kevesebb figyelem (és forrás) jut erre a munkafolyamatra. Többnyire nem áll rendelkezésre a szerkesztők munkájához írott segédlet, emiatt a változtatások nem feltétlenül következetesek és egységesek. Egyes vélemények szerint azért nincs szükség irányelvekre, mert könnyen elérhetővé vált a cikkek teljes szövege.

Egy kutatás keretében 187 bibliográfiai adatbázis gyakorlatát vizsgálták meg, a legismertebb kiadók és forgalmazók (CSA, Ovid, EBSCO,

ProQuest stb.) szakirodalmat feldolgozó termékei esetében. Megállapították, hogy 126 adatbázis támaszkodik erőteljesen a szerzői referátumokra.

A szerzői referátumokban tett változtatások mindig a pontosságot és a világos fogalmazást szolgálják, illetve az a céljuk, hogy az információkeresést segítsék. A módosítások jellege és mértéke némiképp eltért a humán tudományi, társadalomtudományi és a természettudományi adatbázisok gyakorlatában. A változtatásokat a kutatók aszerint osztályozták, hogy azok mondatszintűek voltak, vagy meghaladták azt a szintet. Kis mértékű módosításnak tekintették a nyelvtani és helyesírási korrekciókat és a referátum terjedelmének lerövidítését. A formai változtatásokon kívül a szöveg kiegészítése, illetve az abból való kihúzás egyaránt előfordul. (A felesleges szöveg törlése jellemzőbb, mint a szöveg kiegészítése.) Az esetleges kiegészítések a következőkre vonatkozhatnak: módszerek, következtetések, eredmények, a cikket kiegészítő hivatkozások, táblázatok vagy glosszáriumok, utalás az adatbázisban szereplő más tételekre, a kutatás sajátosságainak ismertetése stb.

Részletes vizsgálatnak vetették alá a Library and Information Science Abstracts (LISA) adatbázist, amely egyébként a szerzői referátumok alatt fel is tünteti a módosítás tényét („Author abstract – amended”). Száz szerzői referátumot vetettek össze a módosított változattal. Arra voltak kíváncsiak, hogy a referátum szövegének mely részei törölhető (bármelyik), illetve hová illeszthető be pótlólagos szöveg (bárhová), és mi módon. A törlésre nézve nehéz általános elveket megfogalmazni. Vannak azért tipikus esetek, például a magyarázatokat, meghatározásokat mellőzni lehet a szerzői referátumokból, hasonlóképpen az „azaz...” kezdetű zárójeles betoldásokat. A következtetések pótlólagos feltüntetése legtöbbször a leíró, érvelő vagy elméleti jellegű írások (szemlék, esettanulmányok) esetében mutatkozik szükségesnek. (A cikk függeléke rövid módszertani útmutatást ad a mondatok szintjén és azon túl

végzendő törlési, kiegészítési és átfogalmazási teendők elvégzéséhez.)

A módosítások akkor relevánsak, ha a következő követelmények teljesülnek: a referátum legyen érthetőbb és gördülékenyebb (rövidítések feloldása, központosítás, a földrajzi vonatkozások feltüntetése, példák); váljék alkalmassá gépi keresésre (képletek és speciális karakterek mellőzése, szinonimák, melléknevek helyett főnevek alkalmazása); legyen a stílusa objektív (harmadik személy, az értékelő jelzők mellőzése) és tömör. Az egyszerűsítés, kihúzás és betoldás ugyanakkor felboríthatja a rövid szöveg egyensúlyát. A szerkesztők változtatásaira főként a multi- és interdiszciplináris kutatással foglalkozó cikkek esetében van nagy szükség.

A referátumok – mint másodlagos dokumentumok – funkciója korábban az volt, hogy pótolják az eredeti dokumentumok elolvasását. Szerepük továbbra is egyfajta szűrés és közvetítés, hogy a használó el tudja dönteni, szüksége van-e a teljes szövegre. Ehhez nagy segítség, hogy a referátumok szövegét tartalmazó mező kereshető az adatbázisokban.

(Hegyközi Ilona)

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

07/217

KERN, Patricia: Bibliotheken und Integration von Migranten in Dänemark = Bibliotheksdienst. 41. Jg. 2007. 2.no. 121-135.p. Bibliogr. lábjegyzetben.

A könyvtárak szerepe a bevándorlók integrációjában Dániában

Közérdekű tájékoztatás; Nemzetiségi könyvtár; Nemzetiségi olvasó; Portál

Dániában a lakosság 8,3%-a bevándorló. A legnagyobb tömeg Törökországból (55 ezer), a hajdani Jugoszláviából (38 ezer) és Irakból (26 ezer) érkezett. A szociális és így a könyvtári ellátás

szempontjából az EU országokból érkezettek nem tekintik bevándorlóknak.

A bevándoroltakkal való könyvtári foglalkozásnak három időbeli szakasza különböztethető meg: 1. A megalapozás fázisa (1970-1982), a „vendégmunkás-gyűjtemények” létrejötte. 2. A konszolidáció fázisa (1983-1999), mikor az 1983-as könyvtári törvény kifejezett célcsoportként nevezte meg a bevándorlókat, és létrehozták a Bevándorlók Könyvtárát. 3. 1990-től a helyi közösségek lettek felelősök a bevándoroltak integrációjáért, a közkönyvtárak így az integrációs tevékenység fontos színtereivé váltak. A könyvtárak munkáját az 1998-ban létrehozott a *Bevándorlók Irodalmának Központi Könyvtára* (mostani nevén: BiblioteksCenter for Integration, SBCI) segíti.

Az SBCI a Bevándorlók Könyvtárának utódja, az *Arhusi Állami és Egyetemi Könyvtár* működteti. Gyűjtőköre korábban ötven nyelvre terjedt ki, később ezt harmincra csökkentették. Állománya 134 ezer dokumentum, többségében arab, szerb, török és perzsa nyelvű művek. A könyveken kívül mozgóképeket (VHS és DVD) és hangzó anyagot (CD) is gyűjtenek. Helyi kölcsönzést nem folytatnak, állományukat a közkönyvtárak, iskolák, menekült központok és nyelvtanító központok vehetik díjtalanul igénybe. A könyvtárak konkrét műveket nem kérhetnek, csak komplett gyűjteményt egy-egy nyelvről. Lehetőség van rendszeres, félévenként cserélendő letét igénylésére is. Ez esetben a dokumentumokat katalogizálva és megfelelő nyelvű propagandaanyaggal együtt kapják meg. A polgároknak azonban módjuk van meghatározott című dokumentumot is kérni ingyenesen, könyvtárközi kölcsönzés keretében. Folyóiratot nem kölcsönöznek, de az igényelt folyóiratokból és újságokból mutatószámot küldenek. Könyvtárközi kölcsönző szolgáltatásukat kiterjesztették a többi skandináv ország hasonló feladatát ellátó könyvtáaira is. (Stockholm, Oslo, Helsinki). Segítséget nyújtanak a könyvtáraknak a könyvek vásárlásához is: átveszik a kiválasz-

tás, a beszerzés és a katalogizálás feladatát, dokumentumegységként 40 dán koronáért.

Az SBCI tároló könyvtárként is működik: átveszi a közkönyvtárak felesleggé vált anyagát, a duplumokat esetenként a menekültügyi központoknak ajándékozza. A könyvtár kétnyelvű (pl. német-arab) „nyelvcsomagokat” állít össze, melyek könyveket és játékokat tartalmaznak, egy-egy meghatározott témáról, hogy a szülők gyermekeik anyanyelvi és dán beszédképességét játékosan fejleszthessék.

A etnikumok integrációját Dániában kutatások és projektek is segítik. 1999-2000 között *„Az integráció szabad tere”* címmel a következő kérdésekre kerestek választ: Hogyan és milyen céllal használják a bevándorlók a könyvtárakat? Mennyire elégedettek a könyvtári szolgáltatásokkal, milyen kívánságaik és javaslataik vannak? A kutatás bebizonyította, hogy a könyvtárak ideális partnerek az integrációs tevékenységben.

A kutatás eredményeire épült a 2002-2005 közötti fejlesztési projekt, melynek három célja volt: 1. Kimunkálni a bevándorlók körében végzett könyvtári munka modelljét. 2. A számítógépes együttműködés új formáit kifejleszteni. 3. Felkelteni és elmélyíteni az érdeklődést az integrációs munka iránt. A projekt eredményeként a következő összegező tanulmányok készültek: *„A könyvtár mint a dán társadalom kapuja – elkezdtük”* címmel a 0-10 éves gyerekek beszédfejlesztésével foglalkozva, *„A nyugtalan könyvtár”* címmel a problémás fiatalok és a konfliktuskezelés kérdéséről, *„Az integráció központjában az asszonyok és a lányok”* címmel a bevándorló nők problémáiról.

Az SBCI tizenhárom nyelvű internetportált (www.finno.dk) fejlesztett ki azzal a céllal, hogy a bevándoroltakat hozzájuttassa a számukra szükséges ismeretekhez, a jogszabályok, a köteleességek és a lehetőségek terén. A portál három részből áll: 1. Általános linkindex információkkal az egyes országok irodalmáról, művészetéről, zenéjéről, újságairól, linkgyűjteményeiről stb. Az index célja, hogy a használó a saját hazájá-

ról és/vagy saját anyanyelvén minden releváns és aktuális információhoz hozzájusson. 2. Egy Dániát bemutató index linkekkel különböző kategóriákban: Újdonságok Dániában, Szociális szolgáltatások, Képzés, Munka, Kultúra és médiák, Társadalom, Szervezetek. A cél, hogy a használó hozzájusson a dán kultúra és politika legfontosabb információihoz. 3. Regionális index, ahol a használó a közvetlen lakóhelyéről információkat talál ugyanolyan rendben, mint a nemzeti indexnél.

Az internetportál a bevándorlók körében rendkívül népszerűvé vált. 2005-ben havonta több mint 16 ezren vették igénybe, 2006-ban pedig a havi igénybevevők száma meghaladta a 23 ezret.

(Katsányi Sándor)

07/218

LICHÁ, Monika - LÖFLEROVÁ, Marcela - TURKOVÁ, Dagmar: Knižovní služby pro zrakově postižené v České Republice = Knižnica. 7.roč. 2006. 11-12.no. 8-10.p.

Könyvtári szolgáltatások a látáskárosultak számára Csehországban

Braille írás; Hangoskönyv; Igény; Vak könyvtárhasználó

1915-ben alakult meg Csehországban a vakok nyomdai egyesülete, a látássérültek mai könyvtári és nyomdai szervezetének őse. Az alapító és névadó munkatársak nem sejtették, milyen változásokat hoz a 21. század a vakok számára. Bebizonyosodott, hogy a Braille-írást sem a számítógép, sem a hangos könyv nem helyettesítheti. A '60-as években megjelent magnókazetta előtt a látássérültek legfeljebb a rádióközvetítésre hagyatkoztak. A mai könyvtári állományban mintegy negyvenezer szépirodalmi cím található, átlagosan 8 másolatban, több mint 5000 olvasó élhet az ingyenes könyvtári szolgáltatásokkal. Az olvasók többségének életkora 60 év fölötti. Több mint ötven városi könyvtárral kötött a vakok könyvtára megállapodást hangos könyvek

szolgáltatásának biztosítására.

A Braille-írással készült dokumentumcímek száma a kétezeret, a zenei anyag a háromezeret is meghaladja. Természetes szolgáltatás a megrendelésre, térítés ellenében készített hangfelvétel, például tananyagok hangrögzítése látássérült egyetemi hallgatók, vagy más használók számára. A könyvtár és nyomda ötféle folyóiratot jelentet meg Braille-írással, amelyet szerkesztőség hiányában a könyvtár munkatársai díjazás nélkül, önként készítenek. Többféle formátumban megjelentetik a *Könyvtári információk* című újságot, amelyet Braille-, digitális, hangos változat mellett az interneten is szolgáltatnak.

Más szerkesztőségek megrendelésére is készítenek folyóiratokat hangzó és Braille-változatban. Összesen 13 folyóiratot jelentetnek meg hangzó, 18 folyóiratot pedig Braille-formátummal. A hangos könyvek előállítására nem olcsó mulatság: egy 15 órás hanganyag 10 kazettán 10 500 koronába kerül. Az állami költségvetés a könyvtár tevékenységét támogatja ugyan, de a szponzorok közreműködése további előnyöket jelent a használók számára. A könyvpiacon átlagosan évente 15 ezer új könyv jelenik meg, a könyvtár költségvetése mindössze 100 új címre elegendő. A címek válogatásában a használók igényeit veszik figyelembe.

A jövő hangos könyvei és hangos könyvtára számára fontos lenne az eredetileg magnókazettán meglévő anyagok más hordozóra való átmentése. A kazetták gyártása leállt, ezért egy éve két könyvtári stúdióban megkezdődött a hanganyagok digitalizálása, de a végső információhordozó még bizonytalan.

A használók többsége idős ember, aki ragaszkodik a kazettás változathoz, CD-lejátszót nem fognak vásárolni. A CD mellett az MP3-as megoldás, USB-eszközre vagy memóriakártyára való átjátszás is lehetséges. A kártyák postai küldése is kivitelezhető. A személyes kölcsönzés kicsit időigényesebb, hiszen a kiválasztott címre rá kell másolni a megfelelő adathordozóra, ami növelheti a sorban állási, várakozási időt. Ideá-

lis lehetne egy kávézó-könyvtári környezet kialakítása, ahol a címek kiválasztása és másolása közben kávézni lehet.

Minden látássérült használó tudja, szándéknyilatkozatot ír alá arról, hogy a hangrögzítést nem másolhatja, terjesztheti. A sokszorosítás azonban szoftverekkel megoldható, mindennel visz-

sza lehet élni. Kérdéses ezért a jövőre nézve a hangos könyvek és a hangos könyvtárak sorsa, remélhető, hogy szükség lesz mindkettőre, mert a használók továbbra is igényt fognak tartani a szolgáltatások könyvtári keretekben történő biztosítására.

(Prókai Margit)

Tájékoztatási rendszerek

Hálózatok, regionális rendszerek

07/219

CHASE, Darren: Transformative sharing with instant messaging, wikis, interactive maps, and Flickr = Comp.Lib. 27.vol. 2007. 1.no. 7-8, 52-54, 56.p.

Új webes megoldások az információ megosztására

Számítógép-hálózat

A cikk szerzője informatikus könyvtáros Stony Brookban, az egyetem egészségügyi könyvtárában. A Library 2.0 eszközeivel: modern webes felülettel, online közösségépítő és azonnali üzenetküldő (IM – instant message) szolgáltatások bevezetésével korszerűsítette a tájékoztató szolgálatot és a belső intranetet, ezáltal a használókkal, illetve minden érdekelten történő kommunikációt. Mindeközben kollégáival együttműködve újabb barátokat szerzett a könyvtárnak és látható eredményeket ért el a brandépítés és a PR terén is.

Sokan a kollégák közül persze idegenkedtek az új eszközöktől. Félelmet, bizonytalanságot, ketyeket éreztek velük szemben. A tájékoztató könyvtárosok viszont lelkesek voltak, mivel az utóbbi időben azt tapasztalták, hogy a könyv-

tár személyes látogatottsága csökkent, ám az online forgalom megnőtt. 2006 januárjában ezért egyetértettek a referenz szolgálat online kibővítésének ötletével. Az informatikus könyvtáros kutatni kezdte, hogy milyen technológia a leghasználhatóbb, a legkönnyebben bevezethető és megtanulható. A választás a sokfelhasználós azonnali üzenetküldést támogató Trillian platformra esett. Használata ingyenes, és a professzionális változat is olcsó, üzenetváltáson kívül linkek és fájlok megosztására is alkalmas, népszerű, összefér az aktuális böngészővel, támogatja a három legnépszerűbb IM klienst: a Yahoo! Messengert, az AOL Instant Messengert, és az MSN Messengert. A három tájékoztató könyvtáros képzése 2 órát vett igénybe. Március 31-én reggel kilenckor üzemkészen állt az IM szolgáltatás, és tizenhét perccel később megérkezett az első referenz kérdés. Azóta pedig egyre közkedveltebb.

Az addigi intranetet, mely a hálózaton megosztott, faszervezetben felépülő mappák rendszeréből állt, a Hive dinamikus tartalomkezelő rendszerre épülő wiki váltotta fel. Nagy előnye, hogy a szövegfájlokra kívül képeket, prezentációkat, PDF dokumentumokat, audio és video fájlokat is tartalmazhat, és ezek visszakeresését is egyszerűvé teszi. A wiki automatikusan rögzíti és indexeli a regisztrált felhasználóktól származó összes tartalmi változtatást.

Miután emellett döntöttek, már csak a rendszer-